

5. VREDNOVANJE KULTURNOG NASLJEĐA

Dragan Bulatović*

Sažetak: U radu su raspravlja problem socijalizacije nasljeđa kao procesa u kome se na jednoj pravnoj instituciji (patrimonijuma) zasniva jedan etički sistem po kome se uređuje baštinski korpus zajednice. Patrimonijum kao mjera materijalne, duhovne, ekonomske, moralne, estetske vrijednosti postaje stvarna vrijednost pojedinca i zajednice tek kada se formira kao kulturni entitet. Prepoznavanje nasljeđa kao kulturne vrijednosti temelji se na objedinjavanju svih pojedinačnih svojstava neke stvari ili pojave oko fenomena svjedočanstvenosti (dokumentarnosti) zbog kojeg je moguće formirati baštinu kao javno dobro – izvor saznanja. U utvrđivanju sistema vrijednosti i uređenju baštinjenja uloga institucija društva je ogromna. Osim državnog aparata, u održavanju sistema vrijednosti i u potpori aktivnosti od opšteg socijalnog značaja, neophodna je, pod jedinstvenim patrimonijumskim, ali i strateškim uslovima podrška individualnoj inicijativi u oblasti baštinjenja.

Ključne riječi: *patrimonijum, vrijednost, socijalizacija, zaštita nasljeđa, gazdovanje*

Abstract: This paper discusses the problem of socialization of heritage as a process in which the ethical system is based on a legal institution (patrimonium). This ethical system is the foundation on which the regulation of corpus of heritage of a community is based. Patrimonium as a measure of the material, spiritual, economic, moral, aesthetic values becomes the real value for an individual and a society only when it is defined as cultural entity. The recognition of heritage as cultural value is based on binding together of all individual characteristics of a thing or a phenomenon around the quality of testimony (as a document) which enables us to define the heritage as public good – the source of knowledge. The role of institutions is huge in the formation of a system of value and in the management of the heritage. Apart from the State apparatus, in the maintenance of the system of values and in the support to the activity of general social importance, the support to the individual initiative in the field of heritage is necessary, under unique patrimony and strategic conditions.

Key words: *patrimonium, value, socialization, protection of heritage, management*

---

* Dr Dragan Bulatović, Filozofski fakultet u Beogradu

5. 1. SHVATANJE NASLJEĐA KAO VRIJEDNOSTI

Uobičajeno shvatanje spomenika kulture zapravo je jedna od metafora trajnosti, metafora putovanja u prošlost radi trasiranja puta u budućnost. U tom *zadavanju egzistencijalne perspektive* presuđuje vlasnička nadmenost. Naime, *starudija* koja se trezorira redovno nosi tumačenje sopstveničke važnosti – bez našeg svojatanja ona tone u beslovesnost, sa našom brigom progovara o našoj veličini. No, motiv reprezentovanja ne počiva na golom posjedništvu. Posjedništvo kao snažan pokretač metaforičkog procesa može se i jaloviti ako ne počiva na svojstvima autonomne svjedočanstvenosti kao svojoj osnovnoj *vrijednosti*, ako se izvrgava u epigone ili ako se zaneše u fetiš produkciju. Baština jeste ime institucije (*patrimonijum*), ali kao etičkog obilježja koje obavezuje na društvene konvencije, sinonim je memorijske potentnosti i garant jakog životnog ritma. Izvorno rimska građanska tvorevina, baština institucionalno i danas funkcioniše kao temelj socijalnog opstanka, etički je artikulisana u konvencijama i kodeksima, memorijski je *sine qua non*, dok mu životni ritam, po pravilu ljudske destrukcije, ne uvažavaju nagle, osiono tehnološke i neutažive socijalno-ekonomske promjene. Rasprava o socijalizaciji nasljeđa kao procesa u kome se na jednoj pravnoj instituciji (patrimonijuma) zasniva jedan etički sistem odgovara na zahtjev da se uređenjem baštinskog korpusa jedne zajednice potvrdi opšti sistem humanističkih vrijednosti na djelu.

Socijalizacija baštinjenja (socijalna verifikacija vrijednosti) ima tri manifestne forme: društvenu, pravnu i tehničku. Prva se ostvaruje njegovanjem sjećanja, tj. odgojnim i obrazovnim održavanjem potrebe za očuvanjem i korišćenjem resursa pamćenja. Druga podrazumijeva institucionalizaciju baštinjenja u okviru uređenja društvene i državne zajednice. Treća se odnosi na materijalizaciju baštinskog trezora, tj. na dokumentovanje muzealizovanog nasljeđa i tehnologiju održanja (preventivnog, kurativnog, tehničkog) korpusa baštine.

5. 2. SNIMAK STANJA

Ako se ovo uzme kao definicija djelatnosti baštinjenja, onda se možemo pozabaviti analizom postojećeg stanja. Društvena briga je kao predmet tretirana kroz analizu stanja svijesti o značaju baštine u društvenom razvoju i predloženim mjerama u prethodnom poglavlju dala bi se unaprijediti. Sadašnji oblici organizovanog djelovanja u ovom domenu su zapravo ostaci navika iz prethodnog sistema u kome je baština bila društveno „vlasništvo”, a briga ničija. Novi oblici sistematske brige mogli bi da proizađu jedino iz nove strategije razvoja zajednice koju će pratiti precizna pravna regulativa. Nije realno očekivati da se društvena briga razvije ako ne bude podrta odgovarajućom fiskalnom politikom, politikom podrške investicijama u socijalnu neprofitnu sferu.

5. 3. PREDLOZI MJERA ZA RJEŠENJE SLABOSTI

Kada je u pitanju pravna zaštita, od presudne je važnosti da se djelatosti baštinjenja regulišu kao rad sa javnim dobrima izuzetnog značaja. To bi prije svega značilo

da se u gazdovanju baštinom primijene iste mjere državne brige kao i za druge izuzetne državne resurse, počev od uređenja trezora baštine do sistema referalnih ustanova za zaštitu. Da bi ova bila potpuna, stvarna, efikasna, mora da počiva na dobro uređenoj mreži povjereništva koja će pokrivati sve regione i sve vrste aktivnosti. Pri tom kao neophodni uslov stoji zahtjev za uvođenjem potpune standardizacije djelatnosti. Misli se na to da treba prevazići sadašnje stanje-manje više standardnog odrađivanja poslova koji su skromnim zakonskim zahtjevima propisani, a tiču se elementarne evidencije objekata baštine, te priznati savremenu praksu baštinjenja koja zadire daleko izvan baštinskih, muzejskih, arhivskih, trezora i dopire do korisnika ne samo na nivou obaveznog obrazovanja već i onih znatiželjnika koji čeznu za slikom svog identiteta, pa sve do onih koje dokolica može da dovede do standardno prezentovanih baštinskih vrijednosti. Očekivati je da se odgovarajućom politikom mogu utvrditi podsticajni sistem sertifikacije stručne kompetencije za sve vrste specijalnosti u baštinjenju (a ne samo za registar ikurativnu zaštitu), kao i razviti mrežu dostupnih servisa, državnih i privatnih za sve poslove u sistemu kurativne zaštite baštine, njenog dokumentovanja i njene dostupnosti.

Takođe, u dobro gazdovanje spada i takav menadžment javnog sektora koji će omogućiti laku intersektorsku saradnju u javnim ustanovama i servisima, koja bi podstakla adekvatno korišćenje baštinskih vrijednosti i u obrazovanju i u ekonomiji i u svakodnevi. Poseban podstrek pozitivne inicijative treba da dođe iz privatnog sektora ako mu država blagovremenim zakonskim mjerama omogući pristup baštinskim djelatnostima.

Baštinjenje kao društveni proces je postojalo prije bilo kakve zakonske regulative, iako je činjenica da *patrimonijum* poznajemo upravo od prvog građanskog prava i da on podrazumijeva nasljeđivanje, podrazumijeva prenošenje prava i obaveze, a uvijek je vezan sa nekim imanjem, posjedovanjem. Kada je počela moderna regulativa, zakonska, onda je vrlo često, iz različitih razloga, zaboravljan osnovni princip da se to pravo ne može razdjeljivati. Nesreća našeg zakona je u tome što je on postojao kao jedinačan zakon i regulisao jednu oblast koju je neko u jednom trenutku izdvojio kao društveno korisnu. Ako se prisjetimo da je Crna Gora prvi zakon o zaštiti kulturnih dobara dobila tek u Jugoslaviji poslije Drugog svjetskog rata možemo da se pitamo da li to znači da mi baštinu prije tog zakona nijesmo imali, ili da o toj baštini uopšte nijesmo brinuli. Baština je nešto što mi imamo, htjeli ne htjeli, i ne odnosi se samo na kulturu. Kultura je jedan mali dio čovjekove prirode koga se, opet htjeli ne htjeli ne možemo osloboditi bez obzira na to da li je njegova proporcija impresivno mala ili velika u različitim vremenima. No, svakako kultura kao dio društvenog bića dolazi manje-više kao posljedica. To osjećanje nasljeđivanja i obaveza prema patrimonijumu, to je već znak kulture. I u tom smislu bi taj zakon mogao da bude, po nekom genetskom pravu, malo stariji od drugih. Nikad ni u jednoj uređenoj zajednici modernih država od kraja osamnaestog vijeka, ni u devetnaestom, ni u dvadesetom vijeku, on nije najstariji zakon. Nesreća je u tome što se često ta prava izvikuju deklaracijama. Najviši, najpravosnažniji nivo su konvencije. Ništa lakše nego kršiti konvencije, sa nasladom se svi poruguju sa tim konvencijama kad god im padne na pamet, zato što imaju neku drugu moć (nekada je to bila živa sila, pa eko-

nomaska, pa onda i vojna, a danas moć znanja, nauke i tehnologije, konačno moć *berzi informacija*). A ta nesinhronizacija drugih moći poništava ovo prirodno pravo na nasljeđivanje i obavezu da čuvamo nešto. To nešto se izvrglo i nažalost, danas kada bi ključna riječ trebalo da bude *integrativna zaštita*, ona dolazio na rep toga problema jer smo potpuno zaboravili otkuda dolazi to objedinjujuće. Patrimonijum sam po sebi objedinjuje sve. Ne možete vi naslijediti ništa iz ničega. Naslijedili ste nešto što je, da sad budem metaforičan i blizak diskursu svakodnevnog života, na nekom znoju, trudu, nastalo i pretvorilo se u neki višak, i to je moglo da pretekne za sljedeće generacije samo ako taj koji je to dobio u nasljeđe ponovo ulaže neki znoj i neki mentalni napor, i ponovo će imati nešto da preda dalje. Pri tom, presudno je da ima svijest o toj vrijednosti, da je on počastvovan tim teretom, da teret nije mali. Što više ljudi prestaju da ratuju i uništavaju, tog tereta je objektivno više. U jednom trenutku neki teoretičari, ili naučnici, počeli su i glasno da uzvikuju: *Ako budemo toliko pažnje posvećivali tome što nasljeđujemo pretvorićemo se u jednu zemlju koja je puna naslijeđenih nedirnutih stvari, patrimonijuma koji je u ruševinama, ali ne smijemo da ga diramo, ne ostavljamo prostor za prosperitet, za nove urbanističke egzibicije, za nove proizvodne tehnologije, pretvaramo se u planetu starih stvari i vjerovatno ćemo propasti*. Ne znam kako propada planeta Zemlja, da li izleti negdje, ili propadne dolje, svejedno, ali to jeste bio dobar znak. On nije slučajno nastao krajem devetnaestog vijeka kada se mnoge dileme pojavlju, nebrojeno dilema u odnosu na nagli tehnološki razvoj, u odnosu na upotrebljivost ogromnih naučnih otkrića kojih smo sada svjesni u velikom broju. Neko otkriće iz šesnaestog vijeka je moglo da posljedično djeluje na jedan ograničen broj ljudi. Svijet šesnaestog vijeka je bio ograničen na to koliko su ljudi mogli da komuniciraju, koliko su mogli pješke ili brodom da dosegnu, to je bio svijet. Neko otkriće je moglo eventualno u tom krugu komunikacije da djeluje. Danas, svako otkriće, već krajem devetnaestog vijeka, tim tehnološkim pronalascima, istog časa može da djeluje bilo gdje u svijetu. I odmah se remeti taj odnos koji proizlazi iz, sada ću malo bogohuliti, pravilnog nasljeđivanja. Katehizis nasljeđivanja postoji sasvim sigurno, ali postoji i jedna opasnost na koju nijesu bez razloga ukazivali ozbiljni naučnici krajem devetnaestog vijeka, postoji ta opasnost koja je bila globalna i opet nema mnogo direktne veze sa nekim naslaganim kamenjem koje je preteklo do naših vremena, ali ima izvorište u kulturi, u toj mogućnosti i sposobnosti, obavezi, naslijeđenoj obavezi čoveka, da pamti i da prenosi. U toj obavezi je postalo jasno da se jedan socijetet, stari, tradicionalni, gubi krajem devetnaestog vijeka, da dvadeseti vijek nastupa sa jednom potpuno drugačijom socijalnom strukturom, a u toj strukturi je sad postalo potrebno da se sve reguliše, da se apsolutno sve reguliše. Postoji u tom smislu jedno izuzetno pravno nasljeđe koje nam je ostavio Stevan Tomić. U zajedničkoj državi nastaloj poslije Drugog svjetskog rata je bio najbolji poznavalac pravne zaštite kulturnog nasljeđa i on je, sa drugim kolegama, sa Peraštaninom Vladimirom Brguljanom, sa mlađim kolegama, napravio zakon koji je bio za ugled u svijetu. Već tada je njima bilo potpuno jasno. Jedna stara analiza za naše vrijeme, stara trideset godina, ukazuje da je prvi poslijeratni Zakon o spomenicima kulture imao korelaciju sa sedamnaest drugih zakona i da nijedan od tih sedamnaest drugih zakona nije mogao da bude proglašen ako je narušavao principe Za-

kona o kulturnim dobrima. To je bilo u prvoj varijanti, a počeo je da se mijenja kako se društvo mijenjalo, kako su se komplikovali problemi sa tom državnim ekonomijom, jer, da se ne zavaravamo, Zakon o kulturnim dobrima najviše mora da sarađuje sa zakonom koji reguliše vlasničke odnose i finansije, apsolutno. I direktno je umiješan u ono što se zove strategija razvoja. Strategija razvoja podrazumijeva strategiju razvoja društva koje treba da preživi, koje treba da obezbijedi hranu prije svega, pa onda sve ostalo. Taj zakon ne može da bude za sebe i ne možemo da se hvalimo da imamo najbolji zakon koji ne korelira ni sa čim drugim. Od prvog zakona Stevana Tomića iz 1957, pa nadalje, ta se korelacija sa drugim zakonima gubila, potpuno i 1994. godine u zakonskoj regulativi mi imamo potpuno otuđenje tog problema, rasterećenje od tog problema u svim drugim zakonima. Ti drugi zakoni su bili potpuno raspušteni, oni su modernizovani svaki u skladu sa izmjenama u svijetu ekonomije, privređivanja, tranzicije, inovirani, i oni su se prosto oslobađali svakog, pa i ovog proceduralnog i materijalnog tereta. Danas smo u situaciji da imamo čuvar iz Evropskog parlamenta koji ovdje sjede i love naše greške i dobronamjerno nam kažu: *Pazite ovo je veliko ogrešenje, hajde uradite bar nešto*. I tamo oni ministri i poslanici bar nešto urade, premeste taj problem sa prvog mjesta na treće mjesto i ostave ga. Zbog tog nedostatka korelacije proizašla je čudna situacija da sada više niko ni ne osjeća za potrebno da razgovara o tome, da ministri pomognu jedni drugima, nema nikakve potrebe da neko gleda šta se sad u toj institucionalnoj zaštiti radi, da li je to dobro, ako nije dobro, a sigurno nije dobro, da li je neko drugi odgovoran osim tih proglašanih trudbenika koji tu treba nešto da realizuju na osnovu jednog zakona koji je potpuno obrijan, on je apsolutno neefikasan, i još jedan takav zakon, makar u njemu bili najnoviji principi Evropskog parlamenta, on će sasvim sigurno biti neprimjenjiv. Postoji jedino ta nada da su procesi baštinjenja, nekakva svijest ljudi da poštuju starinu, postojali prije bilo kakve regulative, i ja mislim da smo mi, upravo u ovom trenutku zaboravljenog zahuktavanja tranzicije, u tom stanju hibernacije. To ne znači da mi koji smo u tim profesijama ne treba ništa da radimo.

5. 4. JAVNO DOBRO, DRŽAVNA BRIGA I ULOGA POJEDINCA

Šta je, dakle, zajedničko u privatnom i javnom interesu baštinjenja?

a) *Jedan domicil* znači da je baština zajednička briga i postoji jedinstvena obaveza institucionalne brige o nasljeđu.

b) *Mjera vrijednosti* u individualizaciji baštinskih vrijednosti. Baština je javna potvrda opštih vrijednosti iako se formira iz individualnih potreba i kroz privatne aktivnosti identifikacije vrijednosnih svojstava. Iako uvijek kažemo – *ovo je za mene važno i vrijedno*, u tom trenutku koristimo kao relacioni neki od poznatih ili prihvaćenih sistema vrijednosti.

c) *Individualizacija* pokreće „privatnu” inicijativu za stvaranje „baštinskih fondova”. Ako se desi umnožavanje individualizacija, onda u harmonizovanim zajednicama može da se desi da privatna inicijativa pređe u društvenu aktivnost (nacionalni trezori: Britanski muzej nastaje prihvatanjem i otkupom privatne zbirke, pa nastavlja i, u imperijalnom ključu, uvećava jednu važnu kulturnu misiju. Privatna in-

vesticija finansijske imperije proizvodi u ključnom trenutku muzealizaciju moderne i žive umjetničke produkcije: Rokfeler i MOMA). Ako i ne dođe do idealne harmonizacije, ostaje često vrlo dragocjeno: da je garancija očuvanja nacionalnog trezora u očuvanju pamćenja, a ono dolazi iz prepoznavanja mjere vrijednosti u individualnim selekcijama u kojima se neki subjekti posvajaju kao „lično vredni”.

Šta je specifično u individualnoj inicijativi sakupljača?

a) Aktivnost koja pokriva *slobodu individualizacije* baštinskih svojstava, a zapravo daje legitimitet „javnom dobru” (trezoru), jer pojedinačno potvrđuje „mjeru vrijednosti”. Tako se može reći da je ključ baštinenja u individualizaciji, sa jedne strane, *doživljaja posvajanja baštinskih vrijednosti od strane svih baštinka*, a sa druge strane, u *regrutovanju svjedočanstvenih subjekata* bivše ili aktuelne stvarnosti.

b) Aktivnost koja pokriva *efemernost stvarnog* života u trezorskom smislu, nasuprot javnih trezora koji „duže” pojave stalnosti, učestalosti, zakonitog ponavljanja, koji riječju odslikavaju naučnoistraživačke ciljeve jedne zajednice.

c) Aktivnosti koje pokrivaju *alternativnu* stvarnost javnoj, državnoj tezauraciji.

d) Aktivnosti koje zamjenjuju, nadomještaju, trajno ili privremeno izostalu državnu inicijativu (periodi društvenih kriza), izostanka pravovremene verifikacije pozitivne prakse – naučne ili socijalne.

Uloga privatnog i socijalna regulativa.

a) *Privatna inicijativa svoju prednost crpi* u nesputanoj individualizaciji potrebe za zbiranjem koje podrazumijeva:

1. slobodu izbora po snazi motiva u izvornom ličnom doživljaju;
2. fleksibilnost organizacije zadovoljenja kolekcionarske potrebe;
3. doslednost i istrajnost u poštovanju sopstveno „kreirane” koncepcije.

b) *Socijalnu regulativu karakterišu*

1. nedostatnost doktrinarne zaštite (socijalni aspekt nema zakonsku uređenost);
2. strategija društvenog razvoja (kao bazični generativni dokument je nedostatna);
3. šansa održivog i ravnomjernog razvoja (je za sada teret privrednoj rentabilnosti).

5. 5. MAPIRANJE POSTOJEĆEG SISTEMA BRIGE O BAŠTINI

Državna briga mora da pokrije sljedeće zakonom obavezujuće oblasti djelovanja: Urgentno:

1. Obezbeđenje uslova za primjenu svih ratifikovanih konvencija koje je Unesko donio od trenutka osamostaljenja, a Crna Gora prihvatila. Sama ratifikacija bez prenošenja prava nadležnosti, odgovornosti i brige (materijalnih sredstava i profesionalnih resursa) na ciljano projektovanu mrežu subjekata, prije bi značilo aminovanje, izvjesno loše sudbine nasljeđu u našem vremenu. Ovo bi prije svega značilo da država prihvati novu strategiju baštinenja u kojoj bi i gazdovanje baštinom bilo podijeljeno između državne brige i brige njenih baštinka. Svakako je neophodan nov sistem djelovanja zaštite koji bi bio samo dio sistema baštinenja, pa bi se i postojeće mreže tradicionalnih ustanova zaštite i gazdovanja morale transformisati sa ja-

snijom agendom nadležnosti, odgovornosti i obavezom prihvatanja poslanstva baštinenja. Ista prava i dio nadležnosti treba država da garantuje svim drugim subjektima koji svjesno, socijalno odgovorno i profesionalno spremno ulaze u dio sistema.

2. Stvaranje jedinstvenog informacionog sistema baštine.

U okviru državnog programa informatizacije javnog sektora Sekretarijat za informatizaciju Vlade Crne Gore prihvatio je predlog i podržao program jedinstvenog sistema muzejske dokumentacije. Projekat informatizacije podrazumijevao je standardizaciju muzejske delatnosti u celokupnom procesu muzealizacije baštine i eksploatacije njenih vrijednosti kroz izgradnju jedinstvenog dokumentacionog sistema sa on-line komunikacijom www ponudom i razmjenom. Iako je MDSCG implementiran, ali ne i primjenjivan, samo u matičnim muzejima na Cetinju prije deset godina, njegova revitalizacija je stvar dobre volje i sitnijih investicija u fizičko povezivanje ostalih muzejskih jedinica. Ostalo je stvar profesionalnog angažmana i potrebe za unapređenjem djelatnosti, makar do nivoa vidljivosti muzejskog nasljeđa da bi se moglo govoriti o saradnji sa svijetom.

No, muzejska baština je samo segment nasljeđa i bila bi samo dio jedinstvenog sistema u kome se mora pojaviti kompletan registar baštine, kategorisana i nekategorisana dobra, jednako kao i dobra sa liste svjetske baštine, ugrožena baština, ali i nematerijalna baština, odnosno registri i biblioteke svih instituta koji se bave duhovnim i intelektualnim nasljeđem, tradicijskom usmenom kulturom, ali i nasljeđem dobrog privređivanja, razmjene i trgovine, kao i njenim posljedicama ili učincima u kulturnoj razmjeni.

Jedinstveni informacioni sistem mora da obuhvati i poseban uvid u katastar kulture i baštine koji bi bio neodvojivi dio državnog katastra i njegov važan faktor. Prioritetnim se nameće: zaštita toka Morače i cjelokupnog podmorja – biosfere i arheoloških nalazišta. Osim predupređenja zloupotrebe posjeda sa patrimonijumskim svojstvima, kulturni katastar bi omogućavao sigurnu komunikaciju sa svim subjektima zaštite i korišćenja baštine, jer bi i svi oni bili sastavni dio jedinstvenog sistema. Posebno je važno da se u katastru subjekata nađu sve ustanove i pojedinci koji u svojoj djelatnosti obavljaju neki od poslova iz baštinske djelatnosti, a ne samo one državne i paradržavne ustanove koje imaju status samostalne ustanove zaštite nasljeđa.

3. Uređenje jedinstvenog informacionog sistema otvorilo bi novu mogućnost otvaranja projekta stvaranja jedinstvenog digitalnog trezora baštine Crne Gore. Veoma je važno da se u ovaj projekat uđe tek nakon što je u jedinstveni informacioni sistem ušao svaki subjekt (ustanova ili udruženje) baštinenja sa svojom potpuno standardizovanom djelatnošću. Samo standardan unos podataka može stvoriti informacioni sistem koji je upotrebljiv i kome se, u krajnjem slučaju, onda i može vjerovati. Osim međunarodnog dokumentacijskog standarda, drugi uslov je da kompletna dokumentacija o baštini bude dostupna svim baštinicima. Tek pod tim uslovima mogu se stvarati interaktivne baze podataka referalnih ustanova sa korisničkim servisima u web aplikacijama u kojima bi zainteresovani posjetioci interneta mogli da nađu odgovor svojoj znatiželji. Takođe, svaki član sistema će uticati na one korisnike koji su manje odlučni (obaviještene, znatiželjne) time što će praviti prezentacije u kojima će sugerisati „zavirivanje” u baštinske trezore.

Od navedenih prioriteta:

- u realizaciji je (od prije 10 godina) Muzejski dokumentacioni sistem Crne Gore u Narodnom muzeju na Cetinju;
- postoji projekat (naručen i urađen, ali ne primijenjen, prije 10 godina) zaštite arheologije podmorja;
- doktorska teza u izradi na temu Digitalizacija nematerijalne baštine Crne Gore.

5. 6. PREDLOZI PROJEKCIJE

Za projekciju, i karatkoročnu i dugoročnu, boljeg stanja nameće se sistem evaluacije kojim bi postala očitija „korist” od intersektorske definicije *baštinjenja kao jedinstvenog predmeta regulative, državne brige i ekonomske opravdanosti* (razumska preraspodjela budžeta prema artikulisanim potrebama koje odgovaraju opštem javnom sistemu humanističkih vrijednosti). Naravno za kreiranje, sprovođenje i vrednovanje ovog sistema treba razviti predlog obrazovanja za baštinu i baštinjenje. Takođe, akutno nedostaje predlog naučnog projekta zaštite, pravne i kurativne sa sistemom permanentnog obrazovanja za baštinske profesije – i stare i nove.

Tabela 5. 1.

Planski sadržaji	Strateški period	Akcija pospješena	Budžetska/ekonomska opravdanost
<i>Opštu strategiju razvoja Crne Gore moguće je</i>	srednjoročno	oplemeniti integralnim definisanjem nasljeđa kao	korišću za sve koji gledaju u budućnost.
<i>Pravna regulativa koja definiše državni trezor (Narodnu banku) moguće je</i>	odmah	dopuniti obavezom jednakomjerne brige o baštinskom trezoru	čime bi država istim troškom ispunjavala postojeću funkciju trezoriranja samo sada sa odgovornošću državnog rizničara.
<i>Gazdovanje baštinom kao javnim dobrom treba</i>	trajno	tretirati kao dio katastra koji je neobnovljiv pa ga	uvijek harmonizovati sa projekcijom regionalnog razvoja i prostornog planiranja.

Predložena strategija gazdovanje baštinom podrazumijevala bi formiranje nacionalnih trezora – depoa i registra, mreže ustanova zaštite, mreže nacionalnih servisa baštine, mreže simbiotičkih ustanova (inkubatori i klasteri), mreže digitalnog trezora i eksploatacije digitalnih zapisa, mreže putujućih servisa, mreže žive baštine – pričanja, igranja, spavanja, čuvara zidova, a računa na smanjenje učešća javnog sektora i povećanje učešća nevladinog sektora i individualnih inicijativa.

Strategija kompetitivnosti oslonila bi se na dobro planirane programe obrazovanja za baštinu i baštinare. Ovi drugi su već obuhvaćeni izmijenjenim programima obaveznog opšteg obrazovanja, a drugi su prepušteni slučaju. Takođe je sasvim nekontrolisan uticaj masovnih medija na profilisanje kulturnih potreba i razvoja in-

teresovanja za sopstvenu baštinu. U svakom slučaju potrebno je planirati unošenje programskih sadržaja *o prirodi, vrijednosti i načinu korišćenja baštine* u svim specijalističkim profilima srednjeg i visokog obrazovanja jer nema te oblasti stvarnosti koja ne referira na svoje iskustvo, koja se ne može osloniti na sopstvenu baštinu. Nauk o prepoznavanju, čitanju, korišćenju i njegovanju baštine jednako može biti dragocjen i moreplovcu, i turističkom menadžeru, i proizvođaču zdrave hrane i budućoj pijanistkinji. Poseban problem i u tom smislu strateški zahtjev jeste planiranje kadrova koji će neposredno raditi u uskospecijalizovanim djelatnostima trezoriranja i korišćenja baštine. Sa izuzetkom kratkog perioda realizacije fakultetskog programa za kurativnu zaštitu na Cetinju, Crna Gora se opredijelila za školovanje kadrova u specijalističkim centrima u inostranstvu. Trajno gledano, ovo bi bilo opravdano samo za, ipak manji broj specijalističkih profila, a neopravdano za njegovanje opšteg profila baštinara. Nije bez značaja ni to da bi se na taj način mogao lakše ostvariti pozitivan uticaj na druge poslenike kulture i humanistički intelektualni sloj, čime bi se stvorila šira društvena masa u borbi protiv baštinske devastacije. Naravno da je neophodno da se jasnije postavi uloga nauke i u ovoj oblasti djelovanja, jer ćemo inače bez njene snage samo prepisivati tuđe modele, što ne mora da bude loše, ali jeste zavisnički. Odnosno, uvijek bi morali da imamo neki broj naših koji bi bili kadri (znanjem i moralom – nepodmitljivi) da procijene koji model nije loš za preuzimanje, a sa druge strane da imamo obrazovane i naučno kadre da primijene, adaptiraju i unaprijede modele baštinjenja i u zaštiti, tj. čistim aplikacijama nauke i tehnologije, i u filozofiji baštinjenja, njegovom smislu i socijalnom opravdanju, njegovom vlasništvu, tj. javnosti i privatnosti baštinskih trezora, pa onda i obrazovanju na takvoj filozofiji. U suprotnom, ostaje opasnost da se stvori izraziti elitizam na prednosti *vlasnika istine*, ispravnosti i korisnika, izvršilaca.

Tabela 5. 2.

Obrazovni sadržaj	Mjesto i nivo obrazovanja	Strateški period
Nauk o baštini	u obaveznom obrazovanju	<i>postoji</i> , samo ga treba unaprijediti.
Nauk o baštini i baštinjenju	u specijalističkom obrazovanju (uslužne djelatnosti)	treba u <i>kratkoročnom</i> periodu pažljivo uraditi program.
Baština kao humanističko nasljeđe	u humanističkom obrazovanju (gimnazije)	<i>kratkoročno</i> , evaluirati i po potrebi dopuniti.
Baštinski profili	u visokoškolskim programima (Filozofski, akademije...)	<i>srednjoročno</i> , obavezna poduka o trezoriranju, interpretaciji i korišćenju.
Naukovanje za baštinare	u novim specijalističkim programima	<i>dugoročno</i> , pri postojećim visokoškolskim ustanovama ili u novoj ustanovi.

Ovaj posljednji oblik obrazovanja obezbjeđivao bi jedan opšti profil heritologa, muzeologa koji bi imao i svoju dodatnu misiju (kroz naučno osposobljavanje i habilitaciju) u širenju disciplinarnih znanja u druge obrazovne programe, prije svega one

koji bi obezbijedili takozvane simbiotičke profile stručnjaka, one koji bi u održivom razvoju, organskoj proizvodnji, na primjer, bili dobri i zadovoljni baštinici sopstvene tradicije i najbolji čuvari njenih vrijednosti.

LITERATURA

Napomena: Crnogorska skupština je ratifikovala, ili prenijela obavezu ranije ratifikacije na sebe, sve konvencije koje je Unesko donio. Ne postoje, međutim, strateška dokumenta, kao ni posljedično razrađena politika za aplikaciju međunarodnih preporuka, standarda i inicijativa. Potonje, pojavila se, u izdanju Regionalnog zavoda za zaštitu spomenika kulture u Kotoru trotomna zbirka propisa o zaštiti nasljeđa koje je donijela međunarodna zajednica i posebno onih koji su nastali u Crnoj Gori tokom njene istorije.

- [1] Brguljan, V.: *Međunarodni sistem zaštite kulturnih dobara*, Beograd-Zagreb, 1987.
- [2] Brguljan, V.: *Prilozi za istoriju pravne zaštite nasleđa u Crnoj Gori i Srbiji*, Beograd, 1990.
- [3] Јокилето, Ј.: *Конзервација између теорије и праксе*, Гласник Друштва конзерватора Србије 27, 2003, 9–25.
- [4] Marasović, T.: *Aktivni pristup zaštiti graditeljskog nasljeđa*, Zagreb-Split, 1985.
- [5] Мароевић, I.: *Baštinom u svijet*, Zagreb, 2006.
- [6] Менковић, М. (уредник): *Културно наслеђе*, Збирка докумената Европске уније о заштити културне баштине, Београд, 2004.
- [7] Rubić, M.: *Zaštita nacionalnog blaga u svjetlu europskog prava*, Zagreb, 2007.
- [8] Томић, С.: *Споменици културе, њихова својства и вредности*, Београд, 1987.